

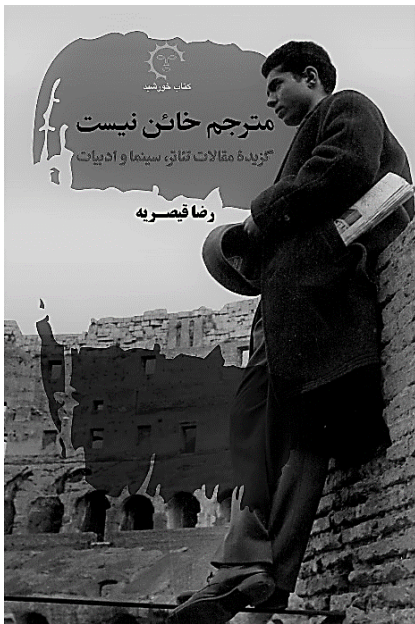
در خدمت و خیانت ترجمه

مترجم خائن نیست

گزیده مقالات تئاتر، سینما و ادبیات

رضا قیصریه

کتاب خورشید، چاپ اول

مترجم خائن نیست از جدیدترین کتاب‌های نشر کتاب خورشید است، ناشری که از ۱۳۷۶ کار خود را در زمینه ادبیات، هنر و فرهنگ ایران آغاز کرده و در زمینه ترجمه، نگاهی ویژه و تخصصی به معرفی ادبیات ایتالیایی داشته و تاکنون آثار بسیاری از سرشناس‌ترین نویسندگان ایتالیایی از جمله گراتزیا دلدا، ایتالو کالوینو، آلبرتو مورایا، ناتالیا گینزبورگ، آنتونیو تابوکی، دینو بوتزاتی، استفانو بنی را از زبان ایتالیایی و با کسب مجوز از ناشر ترجمه و چاپ کرده است. و این مایه امیدواری است که ناشری چنین متمرکز و تخصصی آثار برجسته‌ای از یکی از زبان‌های مهم اروپایی ترجمه می‌کند که پیش‌تر عمدتاً از طریق زبان‌های میانجی ترجمه می‌شد.

مترجم خائن نیست مجموعه مقالات و ترجمه‌ها و نقدها و گفت‌وگوهای نویسنده و مترجم برجسته رضا قیصریه است که در مطبوعات مختلف چاپ شده است. رضا قیصریه، از چهره‌های پیش‌کسوت در عرصه معرفی ادبیات و هنر ایتالیا می‌باشد. او در ۲۰۰۱ به‌خاطر ترجمه و تألیف کتاب‌ها و مقاله‌هایی درباره ادبیات، سینما و تئاتر ایتالیا، جایزه بهترین معرف

فرهنگ ایتالیا در دنیا را از وزارت میراث و فعالیت‌های فرهنگی و از دستان رئیس‌جمهور وقت ایتالیا (کارلو داتزلیو چامپی) در شهر رم دریافت نمود. رضا قیصریه علاوه بر تألیف در ترجمه هم کارنامه‌ای پر بار دارد و علاوه بر ایتالیایی از انگلیسی هم ترجمه می‌کند. امیدوارم این فرصت دست دهد که سراغ این مترجم توانا برویم و از نگاهی تخصصی‌تر با ترجمه‌هایشان آشنا بشویم.

مترجم خائن نیست حاوی مقالاتی درباره موضوعات مختلف ادبی و هنری است و جز بخشی از یک گفت‌وگو و دو مقاله کوتاه مطلبی نظری درباره ترجمه ندارد ولی عنوان کتاب با ترجمه مرتبط است. در این گفت‌وگو که صحبت بر سر جهان داستانی استفانو بنی است، مصاحبه‌گر در مورد میزان دقت مترجم در ترجمه کتاب کافه زیر دریا می‌پرسد. قیصریه چنین پاسخ می‌دهد:

در مورد اینکه ترجمه تا چه حد دقیق است فکر می‌کنم کسانی که هم متن اصلی و هم ترجمه را خوانده‌اند باید نظر بدهند، اما اگر ترجمه واقعاً تا این حد خوب شده است برمی‌گردد به اعتقاد من در مورد ترجمه، اینکه من ضرب‌المثل ایتالیایی «مترجم خائن است» را قبول ندارم... من حتی معتقدم که در مورد شعر هم می‌توان به ترجمه‌ای صحیح و تا حدود زیادی دقیق رسید. بسیاری از مترجمان ایرانی می‌گویند که این کار غیرممکن است، اما زبان فارسی این امکان را به مترجم می‌دهد که به ترجمه‌ای بسیار خوب برسد. نمونه‌اش همان ترجمه داستان «آتوره و آکیله» (چهارمین داستان کتاب) است. برای من خیلی سخت بود که بتوانم این دشنام‌ها را به فارسی برگردانم اما با کمی تلاش و وقت گذاشتن امکان انجام این کار به وجود می‌آید و می‌توان با واژه‌سازی کلمه مورد نظر را پیدا کرد. این درست نیست که تا یک کلمه در فرهنگ لغت پیدا نکنیم بگوییم ترجمه نمی‌شود.

از این نقل قول چنین برمی‌آید که اگر مترجم تبدیلی را کنار بگذارد و در مخزن زبان مادری بگردد به معادل مناسب می‌رسد و آنگاه مجبور نیست به خیانت تن در دهد. البته ضرب‌المثل مترجم خائن است را طور دیگری هم می‌توان تفسیر کرد و آن اینکه مترجم صرف‌نظر از تلاشی که می‌کند هیچ‌گاه نمی‌تواند بین دو زبان عدالت را رعایت کند چون زبان‌ها در ذات با یکدیگر متفاوتند. به عبارت دیگر خیانت مترجم از سر تقصیر نیست بلکه از سر ناچاری است. به بیان شیرین ضرب‌المثل، به خانه ماندن بی‌بی از بی‌چادری است. در اینجا ذکر دو نکته ضروری است. نکته اول اینکه اگر مترجمی در انجام وظیفه خود به قدر لازم تلاش نکند ترجمه‌اش مصداق قوز بالا قوز می‌شود. نکته دوم اینکه مترجمان می‌توانند بر موانعی که ناشی از تفاوت طبیعی میان زبان‌هاست غلبه کنند و به قول قیصریه ترجمه‌ای بنویسند هم‌تراز متن

اصلی. ولی این کار بدون خیانت ممکن نیست. از این خیانت با عنوان «خیانت خلاق» یاد می‌کنند. مترجم به کمک خلاقیت زبانی خود اثری می‌آفریند همتراز متن اصلی و این بازآفرینی خلاق متن اصلی مستلزم «خیانت» است.

در دو مقاله کوتاه دیگر با عناوین «درباره ماهیت ترجمه» و «درباره ترجمه»، قیصریه نظرش در مورد مترجم خائن نیست را مبسوط‌تر بیان می‌کند. در مقاله «درباره ماهیت ترجمه»، قیصریه دیدگاهش در مورد خیانت مترجم را اصلاح می‌کند و می‌گوید این ضرب‌المثل ایتالیایی «احتمالاً اشاره دارد به تفاوت‌های ساختاری زبان‌ها در ارتباط با روند شکل‌گیری تاریخی آنها.» قیصریه سپس به نکته دیگری اشاره می‌کند و آن اینکه در ایران ترس از ضرب‌المثل مترجم خائن است باعث شده مترجمان از ترس خیانت به ترجمه تحت‌اللفظی روی بیاورند و یا اینکه اصلاً سراغ ترجمه برخی از آثار ادبی نروند. قیصریه سپس به درستی اشاره می‌کند که ترجمه کاری خلاق است. قیصریه برای اثبات نظر خود به ترجمه فیتزجرالد از رباعیات خیام اشاره می‌کند، که البته کار فیتزجرالد ترجمه نیست بلکه اقتباس است. قیصریه به مصادیق دیگری از ترجمه هنری اشاره می‌کند، از جمله به دو ترجمه مجتبی مینوی و احمد شاملو. او همچنین به ترجمه زنده‌یاد مهدی سحابی از مارسل پروست اشاره می‌کند و می‌گوید سحابی با این ترجمه خود ضرب‌المثل مترجم خائن است را از اعتبار ساقط کرد.

در مقاله دوم با عنوان «درباره ترجمه»، قیصریه، در پاسخ به ادعای بهمن فرزانه، درباره ترجمه ادبیات فارسی به زبان‌های غیرفارسی صحبت می‌کند، به‌ویژه از تجربه خود در ترجمه سه قطره خون هدایت به زبان ایتالیایی.